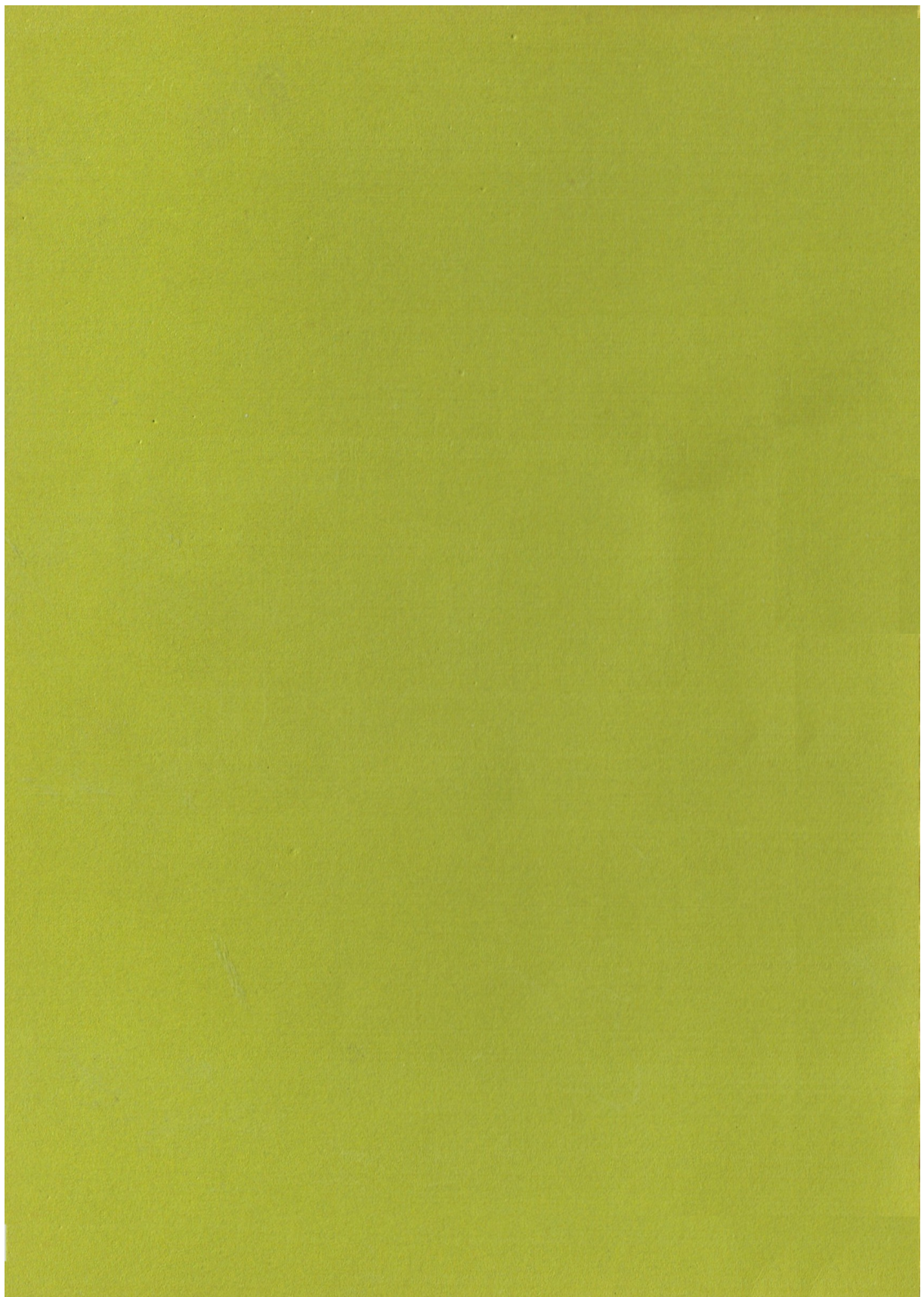

Ir. H.H.S. à Steringa Idzerda

60 jaar Nederlandse Radio-omroep

De werkelijke grootte is 14,5 x 20,5 cm. Hier vergroot voor betere leesbaarheid.

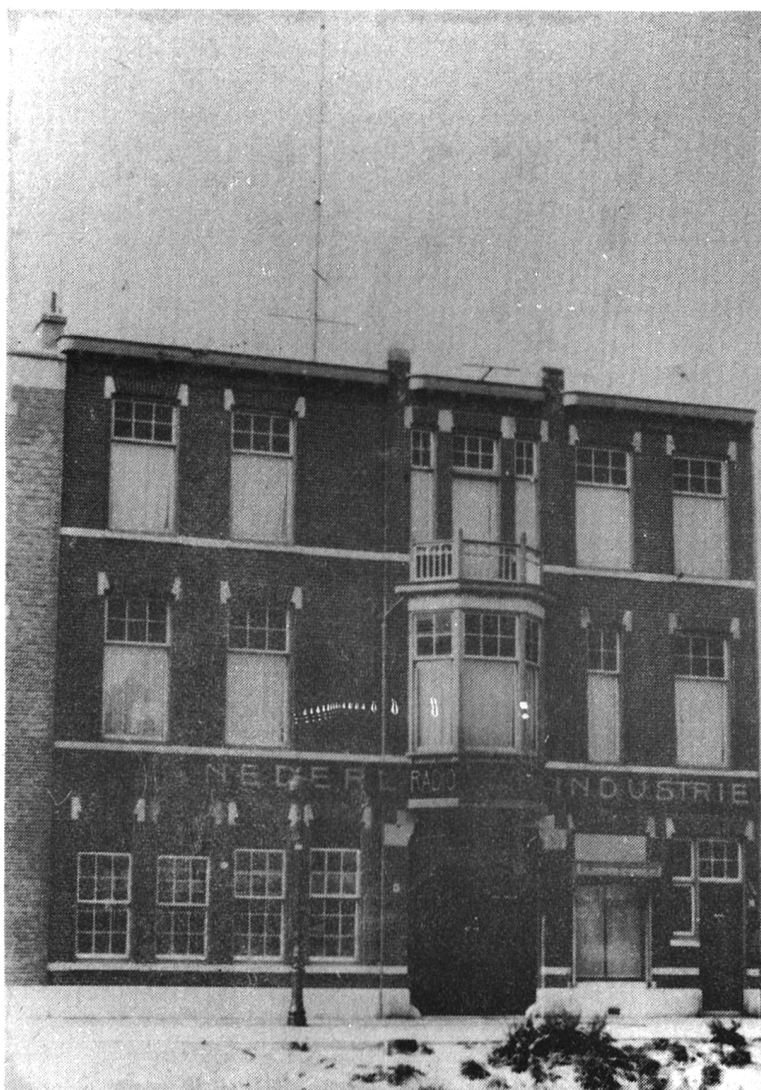
Op 6 november 1919 was het zover; de eerste echte radio-uitzending ging de ether in, 's avonds tussen 8 en 11 uur. Te beluisteren vielen onder meer de nummers "Turf in je ransel", "Een meisje dat men nooit vergeet", "Holy City" en "De Erfenis". Dit alles onder de veelzeggende titel "Soirée Musicale". De eerste radio-uitzending, ter wereld wel te verstaan. In Nederland. Nederland lag bijna een jaar voor op Amerika in dit opzicht. En dat was te danken aan onze omroep-pionier Ir. Hanso Henricus Schotanus à Steringa Idzerda. Idzerda plaatste op 5 november 1919 een advertentie in de Nieuwe Rotterdamse Courant, waarin hij zijn Soirée Musicale annonceerde, en daarmee was voldaan aan alle voorwaarden om een werkelijke radio-uitzending te maken : iemand die iets uitzendt, mensen die die uitzending kunnen ontvangen, en die bovendien nog weten op welk tijdstip zij wát te horen krijgen. Enige regemaat tenslotte moet er ook zijn bij de uitzendingen.

Een historische datum dus, hoewel Idzerda al eerder uitgezonden had. Hij was al voor de Eerste Wereldoorlog in Duitsland met radiotelegrafie in aanraking gekomen en hij schrijft er later zelf over : "In 1913 waren het slechts weinig personen die in de radio belang stelden, ofschoon men voor ons land het jaar 1913 wel kan aannemen als het begin van het radio-amateurisme". Maar in die jaren was radio voor particulieren eigenlijk verboden en men vond het ook maar een geheimzinnige zaak. Toch waren er veel belangstellenden, er viel dan ook voor kenners veel boeiends te beluisteren, al moest men het Morse-alfabet goed machtig zijn, want veel anders dan Morse-seinen werd er niet uitgezonden.

Idzerda, die in die tijd studeerde in Berlijn, experimenteerde in het universiteitslaboratorium naar hartelust, maar tegen de regels in. Als buitenlander had hij weinig te duchten en bovendien : "tegen den tijd dat er onderzoek werd ingesteld, legden wij eenige goede Hollandsche sigaren neer en verdwenen. Met de sigaren ging het onderzoek wel in rook op".

Na zijn studie wilde Idzerda zich wel aan de radio wijden, maar een baantje was niet te vinden en hij wierp zich bij gebrek aan beter op het bouwen van sterkstroominstallaties, waarvan hij, naar zijn zeggen, later veel profijt heeft gehad toen het dan eindelijk toch tot radio kwam.

Eerst was dat in samenwerking met het leger : "Kort voor den oorlog vervaardigde ik op aanraden van Overste van den Akker (toen nog kapitein) een transportabele kristal-ontvanger en doopte dit "type Militair".

Het huis aan de Haagse Beukstraat, van waaruit Ir. Idzerda niet alleen zijn radio-uitzendingen verzorgde, maar waar ook zijn "Nederlandsche Radio Industrie" gevestigd was.

- 2 -

Dit ontvangertje was zeer handig met een kleine hoofdtelefoon en ingericht voor een meetbereik van ca. 300 tot 3000 meter".

Wireless.

Kort daarop brak de oorlog uit en de radio werd verboden voor particulieren. Toch wilden juist toen veel mensen de seinen opvangen, alleen in die begintijd was het niet eenvoudig om dat onopgemerkt te doen, er waren enorme antennes voor nodig, die nogal in het oog liepen.

Idzerda : "Allerlei methoden zijn er op uitgevonden om antennes te gebruiken : waschlijnen, telephoondraden, dakgooten, enz. waren zeer in trek". Hijzelf had inmiddels een technisch bureau opgericht onder de naam "Wireless", "het eenigste radio-fabriekje wat er in Holland bestond".

Al kort na de oprichting zocht het leger contact met hem en vroeg hem een "richtingzoeker-station" te bouwen. Alles kreeg hij ter beschikking en de installatie kon in 1915 in werking worden gesteld. Hoe deze precies moest functioneren, dat was een zaak die proefondervindelijk moest worden uitgevist en Idzerda besteedde daar menig uur aan.

Toen het station eenmaal draaide, konden vele zenders gepeild worden, zelfs die in Zeppelins. "Wanneer bleek dat deze oorlogswerktuigen 's nachts over ons land vlogen, dan werd direct bij de Duitse regering een protest ingediend. Dit had direct tot resultaat, dat deze monsters angstvallig ons gebied ontweken".

Idzerda had een speciale vergunning van de generale staf om radiotoestellen van het leger en de marine te testen, maar toch werd hij, omdat radio voor particulieren verboden was, veroordeeld "voor een maand voorwaardelijke hechtenis met een proeftijd van 3 jaar", zoals hij nogal verontwaardigd schrijft.

Idzerda werkte hard, zijn bedrijf maakte toestellen voor heel wat instanties, hij kreeg octrooien, verbeterde zijn apparatuur. Nog in de oorlog maakte hij kennis met het land ingesmokkelde radiolampen, een hele verbetering, maar niet goed genoeg voor Idzerda. Hij nam contact op met "de heeren Philips te Eindhoven () en heb daar getracht om betere radiolampen te doen vervaardigen. Doch de heeren Philips vonden dit geen artikel de moeite waard om er veel aandacht te besteden". Dat was in 1918.

De heren Philips lieten zich uiteindelijk toch overhalen en maakten de gewenste lampen, die de naam "Philips-Ideezet" kregen, een afkorting van de naam Idzerda.

Zendmachtiging.

En toen begon het pas goed, op de Utrechtse jaarbeurs, die van 24 februari tot 8 maart 1919 gehouden werd. Idzerda vroeg voor zijn bedrijf, dat inmiddels omgedoopt was tot Nederlandsche Radio Industrie, een zendmachtiging aan de toenmalige Minister van Waterstaat, A. König. Philips vroeg ook een zendmachtiging en tijdens de jaarbeurs gaven zij gezamenlijk een demonstratie, voor het eerst in het openbaar.

Idzerda bevond zich op het Lucas Bolwerk, Philips op het Vreeburg in Utrecht. Het publiek geloofde toen nog niet, dat er niet stiekem een draad tussen beiden gelegd was, ondergronds. Maar dat het werkte, daarvan kon iedereen getuige zijn. Zelfs Koningin Wilhelmina, die bij dit historisch gebeuren aanwezig was.

De zendmachtiging was alleen maar voor de duur van de jaarbeurs, maar al spoedig daarop kreeg Idzerda een "fabrikantenmachtiging" voor het uittesten van apparatuur. "In 1919 moesten wij alles zelf maken; er waren geen hoogspanningsmachines voor 1000 of 3000 volt of hoger, geen gelijkrichters, geen speciale transformatoren of condensatoren, geen weerstanden van eenige duizenden ohms, geschikt voor een belasting van 100 of meer milli-ampères". Het uittesten van de apparatuur benutte Idzerda door proef-uitzendingen te verzorgen, die uitliepen op de befaamde uitzending op 6 november 1919, de officiële geboorte van de omroep. Na de aankondiging van het gebodene vervolgde de advertentie : Programma wordt gegeven met behulp van een pathéfoon door middel van een Philips-Iduret-Generatorlamp, gemonteerd in een Radio-Telefonie Zendstation der "Nederlandsche Radio Industrie". Want Idzerda wilde wel graag zenden, maar zijn doel was toch het verkopen van zijn apparatuur, en dat wilde hij bereiken door zoveel mogelijk mensen te interesseren. Al spoedig was zijn zender PCGG wijd en zijd beroemd, niet alleen in Nederland, maar ook over de grenzen; met name in Engeland werd er veel naar hem geluisterd. Er kwamen ook reacties : "Als men de Engelsche tijdschriften van dien tijd doorbladert", schreef Idzerda in 1929, "bemerkt men hoeveel belangstelling mijn telefonie-station P.C.G.G. toen reeds had. Geldelijke bijdragen voor P.C.G.G., uit Engeland ongevraagd toegezonden, waren geen zeldzaamheid. Wanneer ik dan de vele brieven uit Engeland ook in het Engelsch per radio-telefoon beantwoordde, zoals mijn gewoonte was met Hollandsche correspondenten, dan werd ik dikwijls kort daarop verrast met de toezending van diverse zaken, zoals gramfoonplaten, heerlijke cakes of andere lekkernijen, zijnde beroemde specialiteiten uit die plaats, zooals hier bijvoorbeeld Haagsche hopjes, e.d."

5 November 1

RADIO 1 1919

Soireé-Musicale.

(Donderdagavond 8—11 uur n.m.)

PROGRAMMA:

1. Turf in je ransel	Parademarsch.
2. Valse Bauffy	Czigane.
3. Rigoletto	Quatuor.
4. Een meisje dat men nooit vergeet	Speenhoff.
5. Los Banderillas	Marche Espagnole
6. The rioly City	Cornet Solo.
7. Le Barbier de Séville	Air de Rosine.
8. Ave Maria	per Violino.
9. Carmen	Marsch.
10. De Erienis	Solser en Hesse.

en andere nummers.

Programma wordt gegeven met behulp van
een pathefoon door middel van een
Philips-Iduret-Generatorlamp,

gemonteerd in een

**Radio-Telefonie Zendstation
der „Ned. Radio-Industrie”**

op een golflengte van 670 Meter.

Iedereen die in het bezit is van een eenvoudig Radio-ontvang-
toestel kan deze muziek rustig thuis heeren. 85664/114

Bij gebruik van onze versterkers kan deze muziek door het
geheele vertrek hoorbaar gemaakt worden.

Voor nadere inlichtingen en levering van ontvangtoestellen, ver-
sterkers, telefonie zendstations enz. wende men zich tot de

„Ned. Radio-Industrie”

Beukstraat 8-10,
’s-Gravenhage.

De advertentie waarmee het allemaal begonnen is; uit de Nieuwe Rotter-
damsche Courant van 5 november 1919, tijd en golflengte, alle benodigde
gegevens stonden erin.

- 5 -

Engelse concerten.

Idzerda kreeg ook bezoek uit Engeland; velen kwamen naar de Haagse Beukstraat om een uitzending bij te wonen en zij nodigden hem ook hartelijk uit eens in Engeland langs te komen, maar dat deed Idzerda naar zijn zeggen zelden, "omdat de zender mijn volle tegenwoordigheid vereischte, waar ik niet alleen de taak van omroeper vervulde, doch tevens van bedrijfsingenieur, constructeur, etc. van het heele station was, was mijn taak veel omvattender dan van een hedendaagschen omroeper".

Tussen de bedrijven door verbeterde Idzerda nog van alles aan zijn PCGG-zender. Het fraaie apparaat, dat nu een plaats heeft gekregen in het Postmuseum in Den Haag, is dan ook niet de "oer-zender"; er is door Idzerda zelf na 1919 nog heel wat aan gesleuteld.

Idzerda bekostigde alle uitzendingen in het begin uit eigen zak, plus de advertenties om ze aan te kondigen. Maar het is duidelijk, dat dit zo niet door kon gaan. Uit Engeland kwamen, zoals gezegd, giften binnen, maar ook uit Nederland. De Londense Daily Mail financierde de indertijd beroemde Kurhaus-concerten een tijdlang.

Idzerda in zijn boekje uit 1929 : "De eerste Daily Mail-uitzending had plaats met alle hens aan dek en bezoek van Engelsche persfotografen, Daily Mail-experts en Daily Mail-artiesten. De beroemde Engelsche zangeres (?) ontving voor dien eenen avond een kapitaal honorarium, de machines bromden dien avond geweldig, P.C.G.G. "loeide" (zooals het interfereeren van een genereerenden ontvanger met een sterken zender toen genoemd werd) en in Londen brulden groote luidsprekers op van te voren bekend gemaakte plaatsen, als pleinen en straten. De rapporten liepen zeer uiteen, doch vanwege de reclame en de sensatie was het prachtig geweest. Ik was blij toen ik P.C.G.G. dien avond kon afschakelen".

Deze concerten gaven in Engeland mede de aanzet tot de oprichting van de BBC. In Engeland gebruikte men het woord "broadcasting", in Duitsland raakte "Rundspruch" ingeburgerd, maar in Nederland was nog geen specifiek woord voor de bezigheden van Idzerda uitgevonden. Dat deed, in 1922, de heer J. Corver, redacteur van Radio-Nieuws en Radio-Expres. Hij lanceerde het woord "Omroep" in een artikel en riep Idzerda maar meteen uit tot "Groot-Omroeper". Corver had zich laten inspireren door de dorpsomroeper van Oisterwijk.

TEKENING UIT "THE ILLUSTRATED LONDON NEWS"
VAN 24 APRIL 1922

Tekening uit "The Illustrated London News" van 24 april 1922 : zo werd er
geluisterd naar de Dutch Concerts in een Engels huisgezin.

- 7 -

Strijkje.

Uit de voorgaande zinnen blijkt meteen, dat er al bladen waren die zich met het nieuwe medium bezighielden. Bladen waarin uitzendingen werden aangekondigd, waarin veel technische informatie werd gegeven en waarin radio-amateurs ervaringen kwijt konden.

Ook Idzerda publiceerde hierin zijn aankondigingen. In 1921, op 1 januari, publiceert hij ook weer zo'n bericht, er zal een "Radio-strijkje" te beluisteren zijn, maar ditmaal laat hij deze mededeling vergezeld gaan van de opmerking : "indien vóór 16 januari 1921 minstens 100 adhaesie-betuigingen zijn ontvangen (liefst) met bijvoeging van hetzij pathéfoon, grammofoonplaten, muziek voor ons ensemble (klein-orkest) of opdracht tot aanschaffing naar keuze". In een kadertje was de volgende tekst geplaatst : "Gij, allen, verwacht goede muziek van I.D.Z., I.D.Z. wacht thans op U".

I.D.Z. wachtte niet tevergeefs. I.D.Z., de beginletters van zijn naam, gebruikte Idzerda inmiddels als identifikatie.

Adhaesie-betuigingen kwamen binnen, ongetwijfeld vergezeld van grammofoonplaten en dergelijke, maar Idzerda had meer aan geld. In mei 1921 richt hij in Radio-Nieuws een oproep tot de lezers hem te steunen door bij hem de voor het luisteren benodigde apparatuur aan te schaffen : "Ieder, die van de Radio-Muziek geniet, is dus de N.R.I, niet alleen dank verschuldigd, doch is tevens zedelijk verplicht deze proefnemingen en daarmee de Nederlandsche industrie te steunen". Hij wist wel hoe hij zijn Nederlandsche Radio Industrie aan de man moest brengen.

Enkele maanden later had hij een nieuwe slagzin : "Toont Uw goeden wil, anders wordt de aether stil". Hiermee lanceerde hij het Radio-Muziek-Fonds, waarmee hij hoopte f. 5.000,= bijeen te brengen om zijn uitzendingen voort te kunnen zetten.

Dit was voor de Daily Mail-subsidie. Er kwam geld binnen, maar er waren heel wat mensen bij wie zijn tactiek van "als je niet betaalt, dan..." in het verkeerde keelgat schoot.

In november 1921 kreeg Idzerda een nieuwe zendvergunning, nu niet meer voor "proefnemingen", maar voor muziek en gesproken woord. Vier uitzendingen per week verzorgde hij in die tijd.

Maar de geldzorgen waren nog lang niet van de baan. Engeland sprong bij, de leden van de Nederlandsche Vereeniging Voor Radio-telegrafie hielpen, het was allemaal eigenlijk niet genoeg. Bovendien moest hij het tegen heftige concurrentie opnemen, met als belangrijkste concurrent na 21 juli 1923 de Nederlandsche Seintoestellen Fabriek N.S.F.

De veelzeggende tekst die Idzerda had aangebracht bij het rode lichtje van zijn PCGG-zender.

- 9 -

Bedelen.

Idzerda's Engelse contract liep maar voor één jaar, in augustus 1923 was het afgelopen. Idzerda was in dat jaar uit de zorgen, maar de Nederlandse luisteraars hadden het bezwaar, dat de teksten in het Engels werden gesproken. Zij wensten in hun eigen taal toegesproken te worden via de PCGG.

De NVVR sprong bij. Deze vereniging huurde de zender voor uit te zenden concerten, Idzerda zelf bleef gewoon doorgaan. De Kurhaus-uitzendingen werden deels door zijn N.R.I., deels door de Mij. Zeebad Scheveningen gefinancierd. Idzerda's bedelbrieven aan de luisteraars bleven komen. Hij liet zelfs foldertjes drukken om de mensen op hun "radio-geweten" te werken, om op die manier aan geld te komen. Dat was in de zomer van 1924.

Hij heeft de vijf jaar niet mogen volmaken; in september was de laatste uitzending, maar zijn zendmachtiging werd pas op 11 november 1924 ingetrokken. Zijn Nederlandsche Radio Industrie werd failliet verklaard.

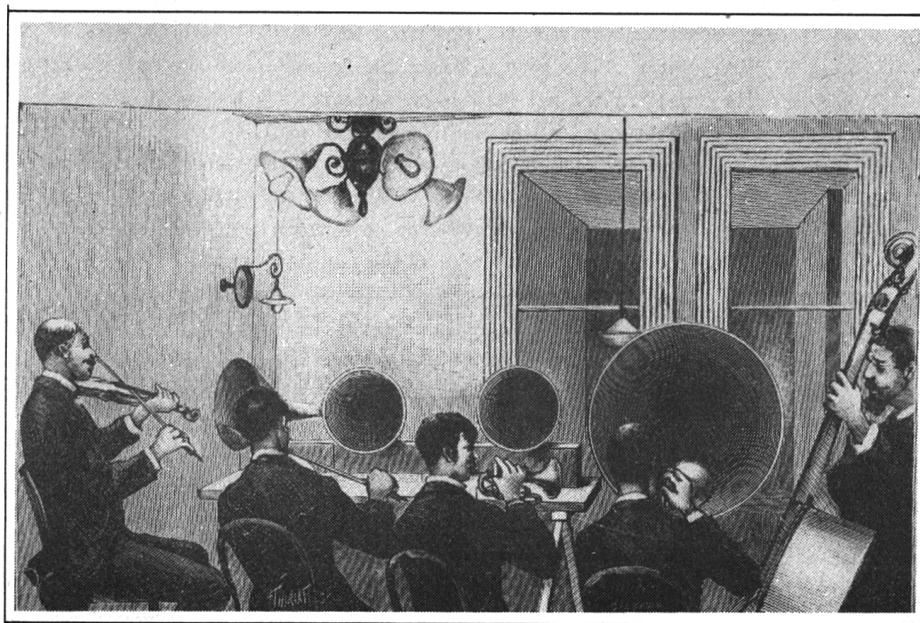
Maar de zender PCGG was niet voorgoed uit de lucht. Idzerda gaf niet op. Hij vroeg een nieuwe zendvergunning aan, kreeg die ook, in mei 1926, kreeg zelfs de letters PCGG weer toegewezen en begon opnieuw.

De nieuwe zendmachtiging was echter een beperkte, er stond een bepaling in de vergunning, die het voortaan onmogelijk maakte Idzerda's uitzendingen nog tot de "omroep" te rekenen, te weten :

Artikel 4 : Bij het nemen der proeven moet de houdster der machtiging zich onthouden van het doen van andere mededelingen, dan die welke de werking der toestellen betreffen. Zij verplicht zich de tijdstippen der proefnemingen zonder uitdrukkelijke machtiging van de in artikel 3 bedoelde Directie niet vooraf openlijk bekend te maken.

En om dat "bekend maken" gaat het nu juist. Dat is één van de vereisten om als "omroep" geteld te worden. De omroep-pionier was geen Groot-Omroeper meer. Hij bleef nog doorgaan, zij het op kleine schaal in de nachtelijke uren tot 1932. Toen stopte hij met uitzenden en in 1935 met zijn N.R.I. De hele inventaris werd verkocht. "Machinerieën, Gereedschappen, Luxe Radiotoestellen" zoals in de catalogus stond.

Anderen, waaronder ook nu nog bestaande omroepverenigingen, zouden het werk voortzetten van de pionier, die de radio een terecht grote toekomst voorspeld had. Die de allereerste omroep ter wereld als eenmansbedrijfje runde, die al in maart 1921 het weerbericht van het KNMI uitzond, met name de nachtvorstberichten "voor de belanghebbenden ten plattenlande". Hij werd uiteindelijk tot zwijgen gebracht doordat hij de snelle ontwikkelingen op technisch gebied niet helemaal bijhield, door constant geldgebrek en ook door de Hinderwet : vele omwonenden hadden geklaagd.

Op deze wijze werden de grammofoonplaten opgenomen, die Idzerda uitzond.
Hijzelf maakte voor zijn PCGG-zender ook gebruik van een dergelijke grote
toeter, die hij met eigen hand van karton gemaakt had.

- 11 -

Terechtgesteld.

Idzerda ging voortaan iets anders doen. Zijn technische belangstelling werd hem tenslotte nodlottig. In de winter van 1944 kwam er een V-2 raket, die in de buurt van zijn huis gelanceerd was, verkeerd terecht. Idzerda ging kijken en verzamelde enkele brokstukken, louter uit interesse. Duitse soldaten die daar patrouilleerden stuurden hem weg, maar later kon hij het toch niet laten om weer op dezelfde plek te gaan kijken.

Weer nam hij enkele brokstukken mee. Dezelfde militairen troffen hem daar weer aan en vonden het verdacht dat hij zich daar met zijn vondsten, weer ophield. Zij concludeerden dat Idzerda een spion was. Slechts anderhalf uur na zijn aanhouding werd Ir. Hanso Henricus Schotanus à Steringa Idzerda terechtgesteld op de V-2 lanceerplaats in Scheveningen.

Al spoedig was hij geheel vergeten. Op het moment dat zijn eerste uitzending 50 jaar geleden plaats vond, wist vrijwel niemand meer wie hij geweest was en welke stoot hij tot het huidige omroepbestel had gegeven.

Tenslotte was Willem Vogt, nu een veel bekendere radio-figuur, pas jaren later aan de orde. Deze won wat wij tegenwoordig zouden noemen een Hoorspelwedstrijd met de "Nieuwjaars-wensch van de Amateurs Thomasvaer en Pieterneel". Dit werd uitgezonden op 3 januari 1924, op de zender PCGG, Den Haag, golf-lengte 1070 meter. Die zender was toen al zeer beroemd en van de heer W. Vogt te Blaricum, zoals hij staat aangekondigd, had toen nog niemand gehoord.

Pas de laatste tien jaar wordt het belang van Ir. H.H.S. à Steringa Idzerda ingezien. In het pand Beukstraat 8 in Den Haag, vanwaar de historische uitzending van 6 november 1919 geschiedde, werd een gedenkplaat aangebracht. In Weidum, waar hij op 26 september 1885 geboren werd, kwam een monument. Het heeft lang geduurd.

In zijn jeugd heeft Idzerda nog eens belangstelling gekoesterd voor de toen al evenzeer in de kinderschoenen staande luchtvaart : had hij dit voortgezet, dan was hij misschien een luchtvaartpionier geworden die in de hele wereld bekendheid had gekregen. Nu bleef hij bij zijn grote passie, de radio en werd bijna vijftig jaar lang vergeten.

NOS-Voorlichting.

